

Արտադրողականություն և համեմատական առավելություն

Ո՞ր ապրանքները պետք է երկրները արտահանեն և որոնք՝ ներմուծեն, ի՞նչ հարաբերական գնով, և արդյո՞ք արտաքին առևտուրը շահեկան է երկրների համար: Ահա հարցերի այն շրջանակը, որոնց պատասխանում է առևտրի դասական տեսությունը:

Տեսության հիմնաքարը կազմում է համեմատական առավելության սկզբունքը, որը, առաջադրվելով շուրջ երկու դար առաջ, թույլ տվեց հիմնավորել *ազատ* առևտրի երկկողմանի շահավետությունը և դրանով իսկ մերժել մինչ այդ տիրապետող այն տեսակետը, թե առևտրային քաղաքականության նպատակը պետք է լինի արտաքին առևտրի դրական հաշվեկշռի ապահովումը. այսինքն՝ հնարավորինս խրախուսել արտահանումը և սահմանափակել ներմուծումը:

Այն, որ ազատ առևտուրը երկկողմանի շահավետ է, դեռևս 1776թ-ին իր «Ազգերի հարստությունում» ցույց էր տվել Ադամ Սմիթը: Ըստ Սմիթի յուրաքանչյուր երկիր պետք է մասնագիտանա այն ապրանքի արտադրությունում, որում իր արտադրողականությունը բացարձակ առումով ավելին է: Օրինակ, եթե մահուդի արտադրությունում Անգլիան երկու անգամ արտադրողական է, քան Պորտուգալիան, իսկ գինու արտադրությունում, ընդհակառակը, Պորտուգալիան է երկու անգամ արտադրողական, ապա Անգլիան պետք է մասնագիտանա մահուդի արտադրությունում, իսկ Պորտուգալիան՝ գինու: Արդյունքում երկու ապրանքների համաշխարհային արտադրությունը ընդլայնվում է և փոխադարձ առևտրի շնորհիվ երկրները հնարավորություն են ստանում սպառել ավելին, քան եթե երկու ապրանքների արտադրությունը յուրաքանչյուրը իրականացնեք սեփական ուժերով:

Սմիթյան մոտեցումը, որ ներկայումս ընդունված է կոչել Բացարձակ առավելության սկզբունք, անպատասխան է թողնում այն տարբերակը, երբ Պորտուգալիան բացարձակ առումով արտադրողական է ոչ միայն գինու, այլև՝ մահուդի արտադրությունում: Մի՞թե այդ դեպքում Անգլիան ոչինչ չպետք է արտադրի, իսկ Պորտուգալիան՝ ո՛ր գինի, ո՛ր մահուդ: Պարզ բանականությունը հուշում է, որ եթե նույնիսկ Անգլիան նվազ արտադրողական է երկու ապրանքների արտադրությունում էլ, ապա, այնուամենայնիվ, Անգլիայի ռեսուրսները պարապուրդի մատնելը խելամիտ չէ: Իսկ այդ դեպքում Անգլիան ի՞նչ պետք է արտադրի՝ գինի, թե՞ մահուդ:

«Ազգերի հարստության» հրապարակումից չորս տասնամյակ անց տրվեց նաև այդ հարցի պատասխանը: 1815թ-ին Ռոբերտ Թորրենսը իր «Էսսե հացահատիկի արտաքին առևտրի մասին» պամֆլետում ձևակերպեց համեմատական առավելության սկզբունքը: Իսկ երկու տարի անց սկզբունքն իր հստակ ձևակերպումը ստացավ Դավիթ Ռիկարդոյի

«Քաղաքատնտեսության և հարկման հիմունքներում»: Արդյո՞ք Ռիկարդոն սեփականել էր Թորրենսի գաղափարը. այդ մասին իր պամֆլետի երրորդ վերահրատարակության նախաբանում ակնարկում է Թորրենսը, թե՞ Ռիկարդոն համեմատական առավելության սկզբունքին հանգել էր ինքնուրույն. ամեն դեպքում սկզբունքը ավանդաբար ընդունված է վերագրել Ռիկարդոյին:

Համեմատական առավելության սկզբունքի հեղինակության հարցից զատ, վիճահարույց է նաև սկզբունքի հասկացվածության խնդիրը: Նոբելյան մրցանակակիր Պոլ Սամուելսոնի դիպուկ բնորոշմամբ համեմատական առավելությունը լավագույն օրինակ է տնտեսական սկզբունքի, որը թեպետ անվիճարկելիորեն ճիշտ է, սակայն ակնհայտ չէ կրթված մարդկանց:

Ստորև նախ ներկայացվում է համեմատական առավելության հիմնական գաղափարը, իսկ ապա պարզագույն մոդելի միջոցով վերլուծվում է, թե ինչպես է համեմատական առավելությունը պայմանավորում համաշխարհային առևտուրը:

Համեմատական առավելության սկզբունքը

Նախ դիմենք թվական օրինակին: Դիցուք Պորտուգալիայի համեմատ Անգլիան նվազ արտադրողական է և՛ մահուդի, և՛ գինու արտադրությունում: Մասնավորապես՝ մահուդի արտադրությունում Անգլիայում պահանջվում է 10 միավոր, իսկ գինու արտադրությունում՝ 40 միավոր ավելի աշխատուժ, քան՝ Պորտուգալիայում (Աղյուսակ 1): Թեպետ Պորտուգալիան բացարձակ առավելություն ունի երկու ապրանքներում էլ, սակայն գինու արտադրությունում Պորտուգալիայի բացարձակ առավելությունը ավելին է, քան՝ մահուդի արտադրությունում. $80/120=0.67$ -ը փոքր է $90/100=0.9$ -ից: Եվ ընդհակառակը՝ Անգլիան թեպետ բացարձակ թերառավելություն ունի երկու ապրանքներում էլ, սակայն մահուդի արտադրությունում Անգլիայի բացարձակ թերառավելությունը նվազ է, քան՝ գինու արտադրությունում. $100/90=1.11$ -ը փոքր է $120/80=1.5$ -ից: Հետևաբար՝ Պորտուգալիան համեմատական առավելություն ունի գինու արտադրությունում, որում իր բացարձակ առավելությունը առավելագույնն է, իսկ Անգլիան համեմատական առավելություն ունի մահուդի արտադրությունում, որում իր բացարձակ թերառավելությունը նվազագույնն է:

Աղյուսակ 1. Միավոր ապրանքի արտադրությունում անհրաժեշտ աշխատուժի քանակը (աշխատաժամանակ)		
	Մահուդ	Գինի
Անգլիա	100	120
Պորտուգալիա	90	80

Մահուդի այլընտրանքային ծախսը Անգլիայում կազմում է $100/120=0.83$. այսինքն՝ մեկ միավոր մահուդ արտադրելու համար Անգլիան պետք է 0.83 -ով կրճատի գինու արտադրությունը: Իսկ Պորտուգալիայում մահուդի այլընտրանքային ծախսը կազմում է

90/80=1.125. հետևաբար, թեպետ միավոր մահուղի արտադրությունը Անգլիայում պահանջում է 10 միավորով ավելի աշխատուժ, սակայն մահուղի արտադրության այլընտրանքային ծախսը Անգլիայում փոքր է, քան Պորտուգալիայում: Եվ հակառակը, գինու արտադրության այլընտրանքային ծախսը փոքր է Պորտուգալիայում. վերջինում $80/90=0.89$, իսկ Անգլիայում՝ $120/100=1.2$ (Աղյուսակ 2): Արդյունքում, եթե երկրներից յուրաքանչյուրը մասնագիտանա այն ապրանքի արտադրությունում, որում իր այլընտրանքային ծախսը փոքր է, ապա համաշխարհային արտադրությունը կընդլայնվի:

Աղյուսակ 2. Միավոր ապրանքի արտադրության այլընտրանքային ծախսը		
	Մահուղ	Գինի
Անգլիա	$100/120=0.83$	$120/100=1.2$
Պորտուգալիա	$90/80=1.12$	$80/90=0.89$

Այսպես, Անգլիայում փոքր է մահուղի այլընտրանքային ծախսը, հետևաբար, եթե Անգլիան մեկ միավորով կրճատի գինու արտադրությունը և ազատ արձակված 120 միավոր աշխատուժը օգտագործի մահուղի արտադրությունում, ապա մահուղի արտադրությունը կընդլայնվի $120/100=1.2$ միավորով: Մահուղի նշյալ քանակությունը Պորտուգալիա արտահանելու դեպքում, վերջինս կարող է նույնքանով կրճատել մահուղի սեփական արտադրությունը, որի շնորհիվ Պորտուգալիայում ազատ կարձակվի $1.2 \times 90 = 108$ միավոր աշխատուժ: Իսկ 108 միավոր աշխատուժով Պորտուգալիայում կարելի է արտադրել $108/80=1.35$ միավոր գինի: Փաստորեն, առանց ռեսուրսների ընդլայնման կամ տեխնոլոգիական առաջընթացի, սոսկ ռեսուրսների վերաբաշխման շնորհիվ, գինու համաշխարհային արտադրությունը ընդլայնվեց 0.35 միավորով (Աղյուսակ 3):

Աղյուսակ 3. Համաշխարհային արտադրության փոփոխությունը ըստ համեմատական առավելության սկզբունքի մասնագիտացման դեպքում, երբ Անգլիան կրճատում է գինու արտադրությունը մեկ միավորով		
	Մահուղ	Գինի
Անգլիա	+1.2	-1
Պորտուգալիա	-1.2	+1.35
Ընդամենը	0	+0.35

Բնականորեն, այն ինչ ճիշտ է մեկ միավոր գինու համար, ճիշտ է և ընդհանուր դեպքում: Մասնավորապես, եթե ներկայումս Անգլիան արտադրում է 1,000 միավոր գինի, ապա բացառապես մահուղի արտադրությունում մասնագիտանալու դեպքում Անգլիան կարող է մահուղի արտադրությունը ընդլայնել 1,200 միավորով: Վերջինս ամբողջությամբ Պորտուգալիա արտահանելու դեպքում, եթե Պորտուգալիան նույնքանով կրճատի մահուղի սեփական արտադրությունը, ապա գինու արտադրությունը կարող է ընդլայնել 1,350 միավորով: Արդյունքում գինու համաշխարհային արտադրությունը կընդլայնվի 350 միավորով: Անշուշտ հնարավոր են նաև այլ տարբերակներ. օրինակ՝ Պորտուգալիան կարող

Է մահուդի սեփական արտադրությունը կրճատել ոչ թե 1,200 միավորով, այլ՝ ասենք՝ 1,000 միավորով: Այդ դեպքում Պորտուգալիայում ազատ կարձակվի $1,000 \times 90 = 90,000$ միավոր աշխատուժ, որով կարելի է թողարկել $90,000/80=1,125$ միավոր գինի: Այս դեպքում արդեն ընդլայնվեց ոչ միայն գինու, այլև՝ մահուդի համաշխարհային արտադրությունը. Մահուդինը՝ 125, իսկ գինունը՝ 200 միավորով: Ամեն դեպքում, սակայն, ակնհայտ է՝ ըստ համեմատական առավելության սկզբունքի մասնագիտացումը երկու երկրների համար էլ շահեկան է, քանի որ համաշխարհային արտադրությունը ընդլայնվում է, և փոխադարձ առևտրի շնորհիվ երկրները կարող են սպառել ավելին, քան ավտարկիայի դեպքում:

Այսպիսով երկիրը համեմատական առավելություն ունի այն ապրանքի արտադրությունում, որի արտադրության այլընտրանքային ծախսը՝ արտահայտված մյուս ապրանքով, մյուս երկրի համեմատ փոքր է: Շեշտենք, որ համեմատական առավելության որոշման առանցքը կազմում է այլընտրանքային ծախսը. Պորտուգալիան համեմատական առավելություն ունի գինու արտադրությունում ոչ այն պատճառով, որ արտադրության բացարձակ ծախսը (Պորտուգալիայում՝ 80, Անգլիայում՝ 120) փոքր է, այլ որ փոքր է արտադրության այլընտրանքային ծախսը (Պորտուգալիայում՝ 0.89, Անգլիայում՝ 1.2): Բացարձակ և այլընտրանքային ծախսերի շփոթումն էլ հենց, ինչպես ցույց կտրվի հետագայում, հանդիսանում է համեմատական առավելության թյուրըմբռնման հիմնական պատճառներից մեկը:

Առաջ անցնելով նշենք, որ համեմատական առավելության սկզբունքը ցույց է տալիս այն պոտենցիալ օգուտը, որ երկրները կարող են ստանալ ազատ առևտրից, ինչը, սակայն, նույնական չէ փաստացի օգուտին: Ստորև ներկայացվող միագործոն տնտեսության մոդելում ցույց է տրվում, թե երկրներից յուրաքանչյուրը որ դեպքում և որքան է շահում: Մինչ այդ, սակայն, տանք համեմատական առավելության սկզբունքի ֆորմալ ձևակերպումը:

Անգլիայում միավոր մահուդի և գինու արտադրություններում անհրաժեշտ աշխատուժի քանակները, որ ընդունված է անվանել ներդրանքի գործակիցներ, նշանակենք համապատասխանաբար a_{LC} և a_{LW} : Իսկ Պորտուգալիայում մահուդի և գինու ներդրանքի գործակիցները համապատասխանաբար՝ a_{LC}^* և a_{LW}^* : Նշենք, որ Պորտուգալիային վերաբերող բոլոր նշանակումներում այսուհետև նույնպես կօգտագործենք աստղանիշ:

Դյուրության համար աղյուսակ 4-ում կրկնօրինակվում է Աղյուսակ 1-ը՝ հավելելով ներդրանքի գործակիցների ֆորմալ նշանակումները:

Աղյուսակ 4. Միավոր ապրանքի արտադրությունում անհրաժեշտ աշխատուժի քանակը (աշխատաժամանակ)		
	Մահուդ	Գինի
Անգլիա	$a_{LC} = 100$	$a_{LW} = 120$
Պորտուգալիա	$a_{LC}^* = 90$	$a_{LW}^* = 80$

Անգլիան համեմատական առավելություն ունի մահուղի արտադրությունում, եթե

$$\frac{a_{LC}}{a_{LW}} < \frac{a_{LC}^*}{a_{LW}^*}$$

Դարձյալ շեշտենք, որ համեմատական առավելության պայմանը ներառում է ներդրանքի բոլոր չորս գործակիցները: Որևէ ապրանքի արտադրությունում բացարձակ առավելություն ունենալը՝ $a_{LC} < a_{LC}^*$, ոչ անհրաժեշտ, և ոչ էլ բավարար պայման է դրանում համեմատական առավելություն ունենալու համար:

Միագործոն տնտեսություն

Ցույց տալու համար, թե ինչպես է համեմատական առավելությունը պայմանավորում արտաքին առևտուրը, ենթադրում ենք, որ առկա են միայն երկու երկրներ՝ Անգլիա և Պորտուգալիա, որոնք տնօրինում են միայն մեկ ռեսուրս՝ աշխատուժ, և արտադրում են միայն երկու ապրանք՝ մահուղ և գինի:

Ի լրումն ընդունում ենք, որ ապրանքների և աշխատուժի շուկաները կատարյալ մրցակցային են: Աշխատուժը միատարր է, նրա քանակը անփոփոխ է և այն ամբողջովին զբաղված է արտադրությունում: Տեխնոլոգիան անփոփոխ է, ընդ որում երկրները կարող են կիրառել տարբեր տեխնոլոգիաներ, սակայն յուրաքանչյուր երկրում միևնույն ապրանքի արտադրությունում կիրառվում է միևնույն տեխնոլոգիան: Յուրաքանչյուր երկրում աշխատուժը կատարյալ շարժուն է, սակայն երկրների միջև կատարյալ ոչ շարժուն է: Տրանսպորտային ծախսերը զրո են, մաքսային և առևտրի այլ արգելքներ չկան:

Արտադրական հնարավորություններ

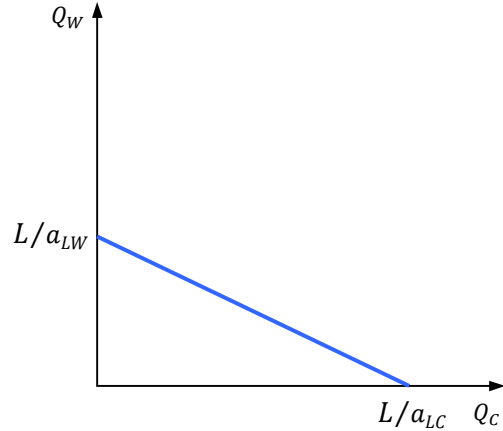
Քանի որ ռեսուրսները սահմանափակ են, ապա սահմանափակ են նաև արտադրական հնարավորությունները: Եվ եթե բոլոր ռեսուրսները օգտագործվում են ու տեխնոլոգիան անփոփոխ է, ապա որևէ ապրանքի արտադրությունը ընդլայնելու համար անհրաժեշտ է կրճատել մյուս ապրանքի արտադրությունը: Արտադրական հնարավորությունների սահմանը հանդիսանում է ռեսուրսների սահմանափակության գրաֆիկական պատկերումը:

Նշանակենք՝ Անգլիայում գինու արտադրությունը՝ Q_w գալոն, մահուղի արտադրությունը՝ Q_c ֆունտ, աշխատուժի առկա քանակը՝ L աշխատատեղ, այդ թվում մահուղի արտադրությունում զբաղված աշխատուժը՝ L_c , իսկ գինու արտադրությունում զբաղված աշխատուժը՝ L_w :

Գրաֆիկ 1-ում պատկերված է Անգլիայի արտադրական հնարավորությունների սահմանը. այսինքն՝ գինու այն քանակը, որն Անգլիան կարող է արտադրել, երբ հայտնի է, թե որքան է կազմելու մահուղի արտադրությունը ու՝ հակառակը:

Գրաֆիկ 1: Անգլիայի արտադրական հնարավորությունների սահմանը

Ուղղի թեքման անկյան բացարձակ արժեքը արտահայտում է մահուղի այլընտրանքային ծախսը՝ a_{LC}/a_{LW}

Ելնելով մեր նշանակումներից՝ Անգլիայում մահուղի արտադրությունում զբաղված աշխատուժի քանակը կազմում է $a_{LC}Q_C$, իսկ գինու արտադրությունում՝ $L_W = a_{LW}Q_W$: Ու քանի որ արտադրության երկու ճյուղերում զբաղված աշխատուժի հանրագումարը չի կարող գերազանցել աշխատուժի առկա քանակը, ապա արտադրական հնարավորությունների սահմանը որոշվում է հետևյալ անհավասարմամբ՝

$$a_{LC}Q_C + a_{LW}Q_W \leq L$$

Վերջինս ուղիղ գծի հավասարման ստանդարտ տեսքի վերափոխելով կստացվի

$$Q_W = -\frac{a_{LC}}{a_{LW}}Q_C + \frac{L}{a_{LW}}$$

Գրաֆիկորեն ուղղի թեքման անկյան բացարձակ արժեքը արտահայտում է մահուղի այլընտրանքային ծախսը, իսկ առանցքների հետ հատման կետերը՝ L/a_{LC} և L/a_{LW} համապատասխանաբար մահուղի և գինու արտադրության առավելագույն հնարավոր քանակները:

Հարաբերական գին

Արտադրական հնարավորությունների սահմանը ցույց է տալիս ապրանքների այն քանակը, որը երկիրը կարող է արտադրել: Սակայն, պարզելու համար, թե երկիրը գործնականում որ ապրանքները կարտադրի, անհրաժեշտ է պարզել ապրանքների հարաբերական գինը. այսինքն՝ մեկ ապրանքի գինը արտահայտված մյուսով:

Քանի որ շուկաները կատարյալ մրցակցային են և առկա է միայն մեկ ռեսուրս, ապա եկամուտը զրո է: Հետևաբար աշխատուժ ռեսուրսի վարձատրությունը հավասար է իր թողարկած արտադրանքի արժեքին: Նշանակենք՝ մահուղի և գինու միավորի գինը համապատասխանաբար P_C և P_W , իսկ աշխատավարձը՝ մեկ ժամի հաշվարկով, համապատասխանաբար w_C և w_W : Քանի որ միավոր մահուղի արտադրությունը պահանջում է a_{LC} միավոր աշխատաժամանակ, ապա մահուղի արտադրությունում աշխատավարձը՝ մեկ ժամի հաշվարկով հավասար է P_C/a_{LC} : Համապատասխանաբար գինու արտադրությունում $w_W = P_W/a_{LW}$:

Միևնույն արդյունքը կարող ենք ցույց տալ այլ կերպ: Քանի որ եկամուտը, այսինքն՝ հասույթի և ծախսերի տարբերությունը, զրո է, ապա մահուղի արտադրության համար ունենք, որ

$$P_C Q_C - L_C w_C = 0$$

$$w_C = P_C Q_C / L_C$$

Ու քանի որ $L_C = a_{LC} Q_C$, ապա $w_C = P_C / a_{LC}$: Միևնույնը ճիշտ է նաև գինու արտադրությունում աշխատավարձի համար:

Քանի որ աշխատուժը կատարյալ շարժուն է արտադրության երկու ճյուղերի միջև և աշխատուժի շուկան կատարյալ մրցակցային է, ապա աշխատուժը կոտեղափոխվի այն ապրանքի արտադրություն, որում աշխատավարձը ավելի բարձր է: Հետևաբար, եթե $w_C > w_W$, այսինքն՝ $P_C / a_{LC} > P_W / a_{LW} \Rightarrow P_C / P_W > a_{LC} / a_{LW}$, ապա երկիրը կմասնագիտանա մահուղի արտադրությունում, իսկ եթե $P_C / P_W < a_{LC} / a_{LW}$, ապա՝ գինու արտադրությունում: Միայն այն դեպքում, երբ մահուղի հարաբերական գինը հավասար է նրա այլընտրանքային ծախսին, երկիրը կարտադրի և՛ մահուղ, և՛ գինի: Այսպիսով՝ *երկիրը մասնագիտանում է մահուղի արտադրությունում, եթե մահուղի հարաբերական գինը մեծ է մահուղի այլընտրանքային ծախսից և մասնագիտանում է գինու արտադրությունում, եթե մահուղի հարաբերական գինը փոքր է մահուղի այլընտրանքային ծախսից:*

Նկատենք, որ ավտարկիայի դեպքում երկիրը ստիպված է լինել ինքնաբավ. արտադրել և՛ մահուղ, և՛ գինի: Իսկ քանի որ ըստ մեր ենթադրության աշխատուժի շուկան կատարյալ մրցակցային է, ապա ավտարկիայի հավասարակշռության վիճակում աշխատավարձը մահուղի և գինու արտադրություններում կլինի նույնը՝ $w_C = w_W$: Վերև արդեն ցույց տրվեց, որ աշխատավարձերի հավասարությունից հետևում է հարաբերական գնի ու այլընտրանքային ծախսի հավասարությունը՝ $P_C / P_W = a_{LC} / a_{LW}$: Հետևաբար *ավտարկիայի դեպքում ապրանքների հարաբերական գինը հավասար է նրանց ներդրանքի գործակիցների հարաբերությանը:*

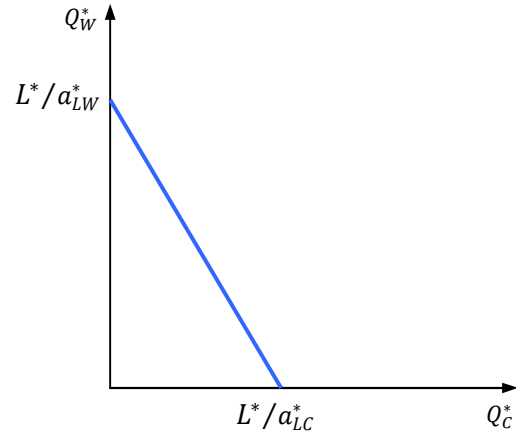
Պորտուգալիայի դեպքում նույնպես ունենք, որ $P_C^* / P_W^* = a_{LC}^* / a_{LW}^*$: Պորտուգալիայի արտադրական հնարավորությունների սահմանը պատկերված է Գրաֆիկ 2-ում: Քանի որ մահուղի այլընտրանքային ծախսը Պորտուգալիայում ավելին է, քան Անգլիայում, ապա Պորտուգալիայում արտադրական հնարավորությունների սահմանը բնութագրող ուղիղը Անգլիայի համեմատ ուղղաձիգ է:

Նկատենք, որ գրաֆիկորեն ավտարկիկ հարաբերական գինը համապատասխանում է արտադրական հնարավորությունների ուղղի թեքման անկյան բացարձակ արժեքին. այսինքն՝ ավտարկիկ հարաբերական գնի ուղիղը համընկնում է արտադրական հնարավորությունների ուղղին:

Իսկ ինչպես է՞ որոշվում հարաբերական գինը ազատ առևտրի դեպքում:

Գրաֆիկ 2: Պորտուգալիայի արտադրական հնարավորությունների սահմանը

Ուղղի թեքման անկյան բացարձակ արժեքը արտահայտում է մահուդի այլընտրանքային ծախսը՝ a_{LC}^*/a_{LW}^* :

Առևտուր

Դարձյալ ենթադրենք՝ Անգլիան համեմատական առավելություն ունի մահուդի արտադրությունում

$$\frac{a_{LC}}{a_{LW}} < \frac{a_{LC}^*}{a_{LW}^*}$$

Ավտարկիայում հարաբերական գների որոշման պայմանից հետևում է, որ

$$\frac{P_C}{P_W} < \frac{P_C^*}{P_W^*}$$

Այսինքն՝ Անգլիայում մահուդի ավտարկիկ հարաբերական գինը Պորտուգալիայի համեմատ փոքր է: Այլ կերպ՝ միավոր մահուդով կարելի է ավել շատ գինի գնել Պորտուգալիայում, քան Անգլիայում:

Համապատասխանորեն ունենք, որ

$$\frac{P_W}{P_C} > \frac{P_W^*}{P_C^*}$$

այսինքն՝ Պորտուգալիայում գինու ավտարկիկ հարաբերական գինը փոքր է Անգլիայի համեմատ: Այլ կերպ՝ միավոր գինիով կարելի է գնել ավելի շատ մահուդ Անգլիայում, քան Պորտուգալիայում:

Երկու երկրներում ապրանքների հարաբերական գների տարբերությունը ստեղծում է շահեկան առևտրի հնարավորություն: Մասնավորապես, քանի որ մահուդի գինը Պորտուգալիայում ավելի բարձր է, քան Անգլիայում, ապա միավոր մահուդի դիմաց կարելի է ավելի շատ գինի ստանալ այն Անգլիայից Պորտուգալիա արտահանելու դեպքում: Բնականորեն Պորտուգալիայում մահուդի առաջարկի ավելացմանը զուգընթաց մահուդի հարաբերական գինը ավտարկիայի նախկին մակարդակի համեմատ կնվազի:

Համապատասխանորեն, քանի որ գինու գինը Անգլիայում բարձր է, քան Պորտուգալիայում, ապա միավոր գինու դիմաց կարելի է ավելի շատ մահուդ ձեռք բերել այն Պորտուգալիայից Անգլիա արտահանելու միջոցով: Հետևաբար՝ Անգլիայում գինու հարաբերական գինը կնվազի, կամ, որ նույնն է՝ մահուդի հարաբերական գինը կաճի:

Փաստորեն մահուդի հարաբերական գինը ավտարկիայի նախկին մակարդակների համեմատ, նվազում է Պորտուգալիայում և աճում է Անգլիայում: Հիշենք, որ սկզբնապես այն Պորտուգալիայում Անգլիայի համեմատ բարձր էր: Մահուդի արտահանումը Պորտուգալիա և դրա դիմաց գինու արտահանումը Անգլիա կշարունակվի այնքան, մինչև երկու երկրներում մահուդի, նույնն է՝ գինու, հարաբերական գները հավասարվեն: Շեշտենք, որ միջազգային հարաբերական գինը՝ P_C^W/P_W^W անպայմանորեն պետք է գտնվի ավտարկիայի հարաբերական գների միջակայքում:

$$\frac{P_C}{P_W} < \frac{P_C^W}{P_W^W} < \frac{P_C^*}{P_W^*}$$

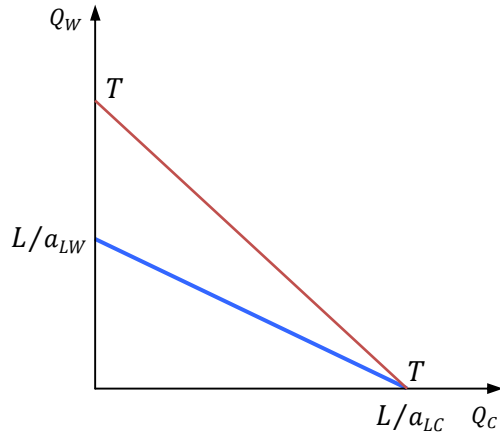
Աղյուսակ 5. Միավոր ապրանքի արտադրության այլընտրանքային ծախսը		
	Մահուդ	Գինի
Անգլիա	100/120=0.83	120/100=1.2
Պորտուգալիա	90/80=1.12	80/90=0.89

Դարձյալ դիմենք թվական օրինակին՝ հիմնվելով Աղյուսակ 2-ի ցուցանիշների վրա, որը կրկնօրինակված է Աղյուսակ 5-ում: Անգլիայում մահուդի ավտարկիկ հարաբերական գինը՝ արտահայտված գինիով, կազմում է 0.83: Հետևաբար Անգլիան մահուդ կարտահանի միայն այն դեպքում, եթե միավոր մահուդի դիմաց կարողանա ձեռք բերել 0,83 միավորից ավելի գինի: Իր հերթին Պորտուգալիայում մահուդի՝ գինիով արտահայտված, ավտարկիկ հարաբերական գինը կազմում է 1.12, հետևաբար, Պորտուգալիային շահեկան չի լինի Անգլիա գինի արտահանել և դրա դիմաց մահուդ ներմուծել՝ միավոր մահուդը 1.12 միավոր գինուց ավելի գնով: Օրինակ՝ եթե մահուդի միջազգային հարաբերական գինը կազմի 1.3 միավոր գինի, ապա այն խիստ ձեռնտու է Անգլիային, քանի որ միավոր մահուդի դիմաց այն կարող է 0.83-ի փոխարեն ձեռք բերել 1.3 միավոր գինի: Սակայն այդ գինը բնավ ձեռնտու չէ Պորտուգալիային, քանի որ մահուդի՝ գինիով արտահայտված, 1.3 հարաբերական գինը նույնն է ինչ-որ գինու՝ մահուդով արտահայտված, $1/1.3 = 0.77$ հարաբերական գինը: Իսկ Պորտուգալիան բնականորեն չի արտահանի գինի՝ 0.77 հարաբերական գնով, եթե ներքին գինը կազմում է 0.89:

Հետևաբար՝ միավոր մահուդի միջազգային գինը կարող է գտնվել միայն երկու ավտարկիկ հարաբերական գների միջակայքում. մեր օրինակում՝ նվազագույնը 0.83, առավելագույնը 1.12 միավոր գինի: Համապատասխանորեն գինու միջազգային գինը կարող է կազմել նվազագույնը 0.89, առավելագույնը՝ 1.2 միավոր մահուդ:

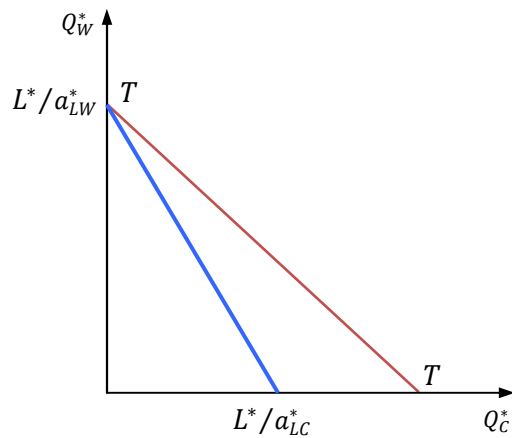
Ինչպես նշել էինք՝ գրաֆիկորեն ավտարկիկ հարաբերական գնի ուղիղ համընկնում է արտադրական հնարավորությունների ուղիին, քանի որ ավտարկիայում հարաբերական գինը հավասար է այլընտրանքային ծախսին: Ազատ առևտրի դեպքում, սակայն, երկիրը մասնագիտանում է այն ապրանքի արտադրությունում, որի միջազգային հարաբերական գինը մեծ է այդ ապրանքի այլընտրանքային ծախսից: Գրաֆիկորեն դա նշանակում է, որ միջազգային հարաբերական գնի ուղի թեքման անկյունը մեծ է արտադրական հնարավորությունների ուղի թեքման անկյունից:

Գրաֆիկ 3: Անգլիայի արտադրական հնարավորությունների սահմանը և միջազգային հարաբերական գնի ուղիղը

Այսպես՝ Անգլիան մասնագիտանում է մահուղի արտադրությունում և հետևաբար արտադրում է L/a_{LC} կետում (Գրաֆիկ 3): Քանի որ միջազգային հարաբերական գինը ավելի շահեկան է, քան ավտարկիկ գինը, ապա ինչպես ցույց է տալիս միջազգային հարաբերական գնի ուղիղը՝ TT , Անգլիան հնարավորություն ունի սպառել ավելին, քան կարող է արտադրել միայն սեփական ուժերով:

Գրաֆիկ 4: Պորտուգալիայի արտադրական հնարավորությունների սահմանը և միջազգային հարաբերական գնի ուղիղը

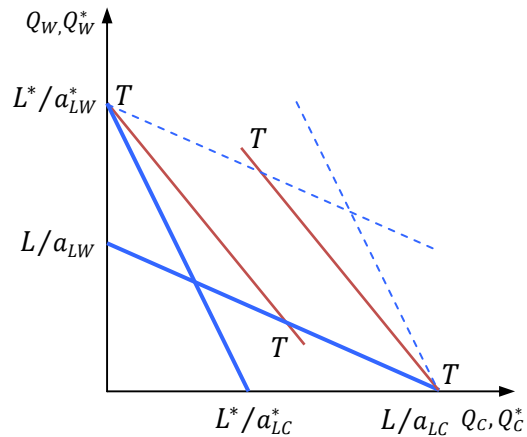

Համապատասխանորեն, Պորտուգալիան նույնպես ազատ առևտրի շնորհիվ հնարավորություն է ստանում սպառել ավելին, քան կարող է արտադրել միայն սեփական ուժերով (Գրաֆիկ 4): Նկատենք, որ և՛ Անգլիայի, և՛ Պորտուգալիայի դեպքում միջազգային

հարաբերական գնի ուղղի թեքման անկյունը նույնն է, քանի որ միջազգային գինը առևտրի կողմ հանդիսացող երկու երկրների համար անհրաժեշտաբար պետք է լինի միևնույնը:

Ավելին, քանի որ միջազգային հարաբերական գինը կարող է գտնվել միայն երկու ավտարկիկ հարաբերական գների միջակայքում, ապա գրաֆիկորեն միջազգային հարաբերական գնի ուղիղը պետք է գտնվի երկու երկրների արտադրական հնարավորությունների ուղիղներով սահմանափակվող տիրույթում: Գրաֆիկ 5-ում մեկտեղված են երկու երկրների արտադրական հնարավորությունների ուղիղները. Կետագծերով սահմանափակված է այն տիրույթը, որից այն կողմ միջազգային հարաբերական գինը կողմերից մեկին ձեռնտու չէ: Իսկ TT ուղիղների թեքման անկյունը արտահայտում է միջազգային հարաբերական գինը: Բնականորեն, կետագծերով սահմանափակված տիրույթում հնարավոր են նաև միջազգային հարաբերական գնի այլ մակարդակներ: Ընդ որում որքան միջազգային հարաբերական գինը մեծ է այլընտրանքային ծախսից, այնքան երկիրը ավելի է շահում արտաքին առևտրից. գրաֆիկորեն՝ որքան միջազգային հարաբերական գնի ուղիղը տարբեր է երկրի արտադրական հնարավորությունների ուղիղից, այնքան այդ երկրի շահը արտաքին առևտրից մեծ է:

Գրաֆիկ 5: Անգլիայի և Պորտուգալիայի արտադրական հնարավորությունները և միջազգային հարաբերական գինը

Իսկ թե հատկապես որքան կլինի միջազգային հարաբերական գինը, կախված է հարաբերական պահանջարկից: Ընդհանուր դեպքում, որքան տվյալ երկրի հարաբերական պահանջարկը մեծ է, այնքան զգալի է այդ երկրի ազդեցությունը հարաբերական գնի վրա և այնքան միջազգային հարաբերական գինը մոտ է այդ երկրի ավտարկիկ հարաբերական գնին:

Գրաֆիկ 6-ում պատկերված են միջազգային հարաբերական պահանջարկը՝ RD , և հարաբերական առաջարկը՝ RS : Իսկ հարաբերական գինը հաստատվում է հարաբերական առաջարկի և հարաբերական պահանջարկի հատման կետում: Հարաբերական պահանջարկի կորի վարընթաց տեսքը պայմանավորված է փոխանակման էֆեկտով. երբ մահուղի հարաբերական գինը բարձրանում է, ապա մահուղի պահանջարկը նվազում է, իսկ գինու պահանջարկը՝ աճում, այսինքն՝ մահուղի հարաբերական պահանջարկը նվազում է:

Իսկ ինչո՞վ է պայմանավորված հարաբերական առաջարկի աստիճանաձև տեսքը: Հիշենք, որ $a_{LC}/a_{LW} < a_{LC}^*/a_{LW}^*$: Եթե մահուդի միջազգային հարաբերական գինը փոքր լինի Անգլիայում մահուդի այլընտրանքային ծախսից $P_C^W/P_W^W < a_{LC}/a_{LW}$, ապա մահուդի արտադրությունը Անգլիայի համար ձեռնտու չի լինի, քանի որ սեփական ուժերով մահուդ արտադրելու փոխարեն նա կարող է արտադրել գինի և դրա դիմաց ձեռք բերել ավելի շատ մահուդ: Սակայն, $P_C^W/P_W^W < a_{LC}/a_{LW}$ գնով մահուդի արտադրությունը ձեռնտու չէ նաև Պորտուգալիային. Ճիշտ հակառակը, այդ գնով Պորտուգալիային խիստ ձեռնտու է գինու արտադրությունը: Արդյունքում a_{LC}/a_{LW} -ից վար ընկած տիրույթում մահուդի հարաբերական առաջարկը կազմում է գրո:

Այնուհետև, երբ $P_C^W/P_W^W = a_{LC}/a_{LW}$, ապա Անգլիայի համար միևնույնն է՝ արտադրել մահուդ, թե՛ գինի, իսկ Պորտուգալիայի համար շահեկան է գինու արտադրությունը և վերջինս արտադրում է L^*/a_{LW}^* գալուն գինի: Արդյունքում ստացվում է հարաբերական առաջարկի ստորին հորիզոնական հատվածը, երբ մահուդի հարաբերական առաջարկը, կախված պահանջարկի մեծությունից, կարող է տատանվել գրոյից մինչև $(L/a_{LC})/(L^*/a_{LW}^*)$:

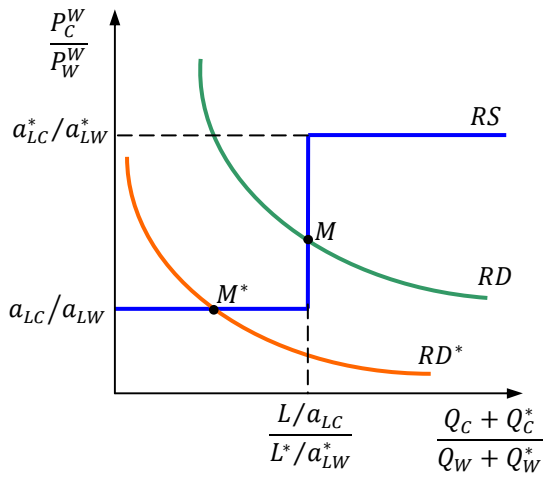
Երբ $P_C^W/P_W^W > a_{LC}/a_{LW}$, ապա Անգլիան կմասնագիտանա մահուդի արտադրությունում՝ արտադրելով L/a_{LC} ֆունտ մահուդ, ընդ որում քանի դեռ $P_C^W/P_W^W < a_{LC}^*/a_{LW}^*$, ապա Պորտուգալիան էլ կմասնագիտանա գինու արտադրությունում՝ արտադրելով L^*/a_{LW}^* գալուն գինի: Հետևաբար մահուդի հարաբերական առաջարկը կկազմի $(L/a_{LC})/(L^*/a_{LW}^*)$:

Իսկ երբ $P_C^W/P_W^W = a_{LC}^*/a_{LW}^*$, ապա Պորտուգալիայի համար է միևնույնը՝ արտադրել գինի, թե՛ մահուդ, իսկ Անգլիայի համար շահեկան է մահուդի արտադրությունը: Արդյունքում ստացվում է հարաբերական առաջարկի վերին հորիզոնական հատվածը, երբ մահուդի արտադրությունը կարող է տատանվել $(L/a_{LC})/(L^*/a_{LW}^*)$ -ից մինչև անվերջություն:

Ի վերջո, երբ $P_C^W/P_W^W > a_{LC}^*/a_{LW}^*$, ապա գինու արտադրությունը Պորտուգալիայի համար այլևս շահեկան չէ և ինչպես Անգլիան, այնպես էլ Պորտուգալիան կմասնագիտանան մահուդի արտադրությունում ու մահուդի հարաբերական առաջարկը կձգտի անվերջության:

Գրաֆիկ 6: Միջազգային հարաբերական պահանջարկը և առաջարկը

Հորիզոնական առանցքը արտահայտում է մահուդի միջազգային հարաբերական առաջարկը, ուղղահայացը՝ միջազգային հարաբերական գինը:

Ինչպես ասվեց միջազգային հարաբերական պահանջարկի և առաջարկի հատման կետում էլ որոշվում է միջազգային հարաբերական գինը: Եթե հարաբերական պահանջարկը RD -ն է, ապա հավասարակշիռ միջազգային հարաբերական գինը որոշվում է M կետում: Այդ դեպքում երկրներից յուրաքանչյուրը մասնագիտանում է այն ապրանքի արտադրությունում, որում ունի համեմատական առավելություն: Սակայն, եթե հարաբերական պահանջարկը RD^* -ն է, ապա միջազգային հարաբերական գինը որոշվում է M^* կետում և միջազգային հարաբերական գինը հավասար է Անգլիայի ավտարկիկ հարաբերական գնին: Արդյունքում Անգլիան ամբողջապես չի մասնագիտանում մահուդի արտադրությունում ու արտադրում է ինչպես գինի, այնպես էլ՝ մահուդ: Ինչ վերաբերում է Պորտուգալիային, ապա այն մասնագիտանում է գինու արտադրությունում: Այսպիսով, եթե անտեսենք այն դեպքը, երբ հարաբերական պահանջարկը հատում է հարաբերական առաջարկը վերին կամ ստորին հորիզոնական տիրույթներում, ապա երկրներից յուրաքանչյուրը մասնագիտանում է այն ապրանքում, որում ունի համեմատական առավելություն: Ամեն դեպքում, սակայն, եթե երկիրը մասնագիտանում է, ապա միայն այն ապրանքում, որում ունի համեմատական առավելություն:

Ազատ առևտուր և բարեկեցություն

Բարեկեցության վրա ազատ առևտրի ազդեցությունը դիտարկենք նախ իրական աշխատավարձի, ապա արտադրության ու սպառման առումներով:

Իրական աշխատավարձի էֆեկտ

Իրական աշխատավարձը ցույց է տալիս ապրանքների այն քանակը, որը կարելի է ձեռք բերել անվանական աշխատավարձով: Բնականորեն, եթե գների հավելվածը գերազանցում է անվանական աշխատավարձի հավելվածը, ապա իրական աշխատավարձը նվազում է:

Մահուդ արտադրողների իրական աշխատավարձը՝ արտահայտված մահուդով, ցույց է տալիս մահուդի այն քանակը, որը մահուդ արտադրողները կարող են ձեռք բերել իրենց անվանական աշխատավարձով: Այն հաշվարկվում է մահուդ արտադրողի աշխատավարձը հարաբերելով մահուդի գնին՝ w_C/P_C : Բայց քանի որ $w_C = P_C/a_{LC}$, ապա

$$\frac{w_C}{P_C} = \frac{1}{a_{LC}}$$

այսինքն՝ մահուդ արտադրողի իրական աշխատավարձը՝ արտահայտված մահուդով, հավասար է իր արտադրողականությանը: Այլ կերպ ասած՝ մահուդ արտադրողը իր աշխատավարձով կարող է գնել այնքան մահուդ, որքան արտադրել է: Սույն արդյունքը բնական է, քանի որ առկա է միայն մեկ ռեսուրս:

Մահուդ արտադրողի իրական աշխատավարձը՝ արտահայտված գինիով, սահմանվում է իբրև մահուդ արտադրողի անվանական աշխատավարձի և գինու գնի հարաբերություն՝ w_C/P_W : Դարձյալ աշխատավարձի որոշման հավասարումից հետևում է, որ

$$\frac{w_C}{P_W} = \frac{1}{a_{LC}} \frac{P_C}{P_W}$$

Այսինքն՝ մահուդ արտադրողի իրական աշխատավարձը՝ արտահայտված գինիով, հավասար է մահուդ արտադրողի արտադրողականության և մահուդի՝ գինիով արտահայտված ավտարկիկ հարաբերական գնի արտադրյալին: Արտադրողականությունը ցույց է տալիս միավոր աշխատաժամանակում թողարկված մահուդի քանակը: Հարաբերական գինը ցույց է տալիս գինու այն քանակը, որը կարելի է ձեռք բերել միավոր մահուդի դիմաց: Դրանց արտադրյալը ցույց է տալիս գինու այն քանակը, որը մահուդ արտադրողը կարող է ձեռք բերել միավոր աշխատաժամանակում:

Համապատասխանորեն՝ գինի արտադրողի իրական աշխատավարձը՝ արտահայտված գինիով, հավասար է

$$\frac{w_W}{P_W} = \frac{1}{a_{LW}}$$

և գինի արտադրողի իրական աշխատավարձը՝ արտահայտված մահուդով, հավասար է

$$\frac{w_W}{P_C} = \frac{1}{a_{LW}} \frac{P_W}{P_C}$$

Քանի որ ազատ առևտրի դեպքում Անգլիայում աշխատուժը ներգրավվում է բացառապես մահուդի, իսկ Պորտուգալիայում՝ գինու արտադրությունում, ապա Ադյուսակ 6-ը արտահայտում է յուրաքանչյուր երկրում աշխատուժի իրական աշխատավարձը:

Ադյուսակ 6: Իրական աշխատավարձը		
	Արտահայտված մահուդով	Արտահայտված գինիով
Անգլիայում մահուդ արտադրողների իրական աշխատավարձը	$\frac{w_C}{P_C} = \frac{1}{a_{LC}}$	$\frac{w_C}{P_W} = \frac{1}{a_{LC}} \frac{P_C}{P_W}$
Պորտուգալիայում գինի արտադրողների իրական աշխատավարձը	$\frac{w_W^*}{P_C^*} = \frac{1}{a_{LW}^*} \frac{P_W^*}{P_C^*}$	$\frac{w_W^*}{P_W^*} = \frac{1}{a_{LW}^*}$

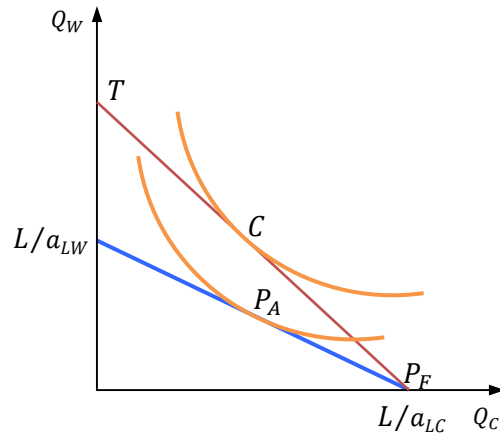
Քանի որ միջազգային գինը հաստատվում է ավտարկիկ հարաբերական գների միջակայքում, ապա մահուդի միջազգային հարաբերական գինը գերազանցում է Անգլիայում մահուդի ավտարկիկ հարաբերական գինը, և, համապատասխանորեն, գինու միջազգային հարաբերական գինը գերազանցում է Պորտուգալիայում գինու ավտարկիկ հարաբերական գինը: Հետևաբար, ազատ առևտրի արդյունքում յուրաքանչյուր երկրում աշխատավարձը՝ արտահայտված ներմուծվող ապրանքով, աճում է: Մասնավորապես, Անգլիայում իրական

աշխատավարձը աճում է՝ արտահայտված գինիով, քանի որ $P_C^W/P_W^W > P_C/P_W$, իսկ Պորտուգալիայում իրական աշխատավարձը աճում է՝ արտահայտված մահուդով, քանի որ $P_W^W/P_C^W > P_W^*/P_C^*$: Ինչ վերաբերում է իրական աշխատավարձին՝ արտահայտված տվյալ երկրի համեմատական առավելության ապրանքով, ապա այն մնում է անփոփոխ: Արդյունքում երկրներից յուրաքանչյուրի բարեկեցությունը աճում է:

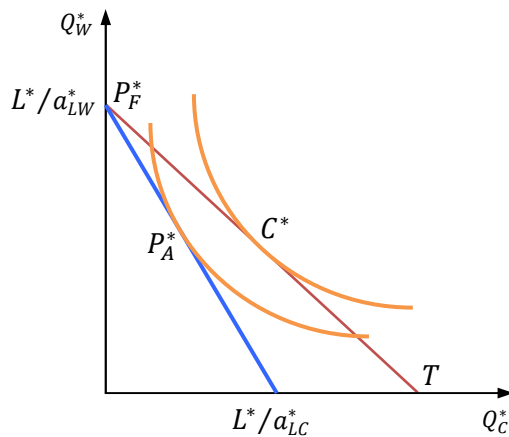
Արտադրության և սպառման էֆեկտ

Գրաֆիկ 7: Սպառումը և արտադրությունը ավտարկիայի և ազատ առևտրի դեպքերում

Անգլիայում

Պորտուգալիայում

Ազատ առևտրի շնորհիվ երկրների շահը ցույց տալու ևս մեկ տարբերակ է ավտարկիայի և ազատ առևտրի ընդհանուր հավասարակշռության վիճակների համեմատումը:

Ավտարկիայի դեպքում երկրի սպառումը սահմանափակված է իր արտադրական հնարավորություններով: Սպառումից առավելագույն օգտակարություն ստանալու համար երկիրը պետք է սպառի արտադրական հնարավորությունների ուղղի և անտարբերության կորի շոշափման կետում (Գրաֆիկ 7): Անգլիան արտադրում և սպառում է P_A կետում, իսկ Պորտուգալիան՝ P_A^* -ում: Քանի որ ազատ առևտրի դեպքում միջազգային հարաբերական գինը գերազանցում է ավտարկիկ հարաբերական գինը, ապա երկրները հնարավորություն են ստանում սպառել ավելի բարձր անտարբերության կորի վրա: Մասնավորապես՝ Անգլիան, մասնագիտանալով մահուղի արտադրությունում, արտադրում է P_F կետում և, սպառելով միջազգային հարաբերական գնի ուղղի վրա, առավելագույն օգտակարություն ստանալու համար ընտրում է C կետը, որտեղ անտարբերության կորը շոշափում է միջազգային հարաբերական գնի ուղիղը: Համապատասխանորեն՝ Պորտուգալիան, արտադրելով P_F^* կետում, սպառում է C^* կետում: *Այն է՝ երկու երկրներն էլ ազատ առևտրի շնորհիվ շահում են:*

Ավելին, ազատ առևտրից ստացվող շահը կարելի է տարանջատել երկու բաղադրիչի՝ շահ փոխանակումից և շահ մասնագիտացումից: Նշյալ տարանջատումը ցույց է տրված Գրաֆիկ 8-ում: Ավտարկիայում գտնվելու դեպքում Անգլիան պետք է արտադրի և սպառի P_A կետում: Ազատ առևտրի դեպքում, սակայն, Անգլիան սպառում է առավել շահեկան միջազգային հարաբերական գնի ուղղի՝ TT , վրա:

Մահուղի արտադրությունում մասնագիտացումը ամեննին էլ պարտադիր չէ՝ առևտրից օգուտ ստանալու համար. երկիրը մասնագիտանում է, որպեսզի առավելագույն օգուտ ստանա: Հետևաբար, երկիրը կարող է շարունակել արտադրել P_A կետում և, սակայն, սպառել C_A կետում: Քանի որ վերջինս գտնվում է ավելի բարձր անտարբերության կորի վրա, ապա երկիրը իրապես շահում է: P_A -ից C_A անցումն էլ արտահայտում է փոխանակումից շահը:

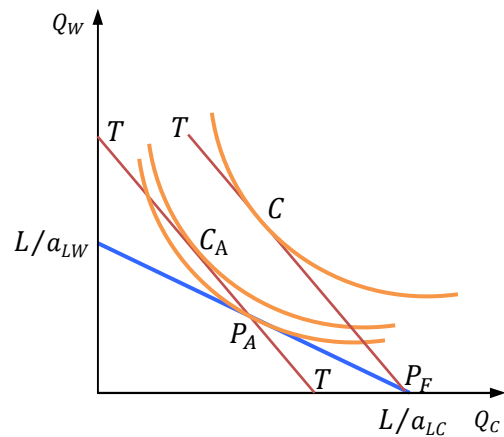

Բայց Անգլիան բնականորեն գերադասում է առևտրից առավելագույն օգուտ քաղել և ամբողջովին մասնագիտանում է մահուդի արտադրությունում և վերջին հաշվով արտադրում է P_F կետում ու սպառում է C կետում: C_A -ից C անցումն էլ արտահայտում է մասնագիտացումից շահը:

Համաշխարհային արտադրական հնարավորությունների սահման

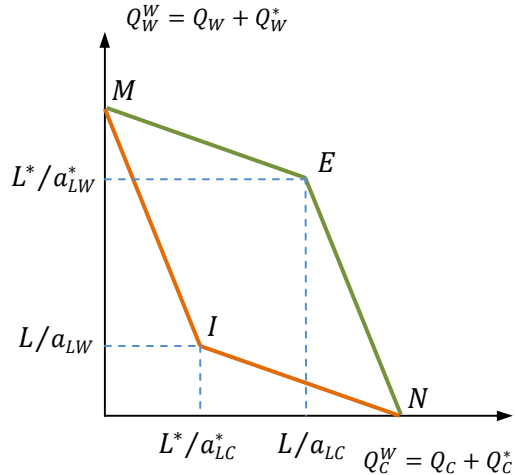
Ազատ առևտրի արդյունքում երկկողմանի օգուտը ակնառու ցույց է տրվում նաև միջազգային

Գրաֆիկ 8: Փոխանակումից և մասնագիտացումից շահը

արտադրական հնարավորությունների սահմանի միջոցով (Գրաֆիկ 9):

Գրաֆիկ 9: Համաշխարհային արտադրական հնարավորությունների սահմանը

Անգլիան, ըստ համեմատական առավելությունների սկզբունքի, մասնագիտանալով մահուդի արտադրությունում՝ կարող է առավելագույնն արտադրել L/a_{LC} ֆունտ մահուդ, համապատասխանորեն, Պորտուգալիան, մասնագիտանալով գինու արտադրությունում, կարող է արտադրել L^*/a_{LW}^* գալոն գինի: Այսինքն՝ $(L/a_{LC}, L^*/a_{LW}^*)$ զուգորդություն արտահայտում է միջազգային արտադրության այն առավելագույն քանակը, երբ երկրներից յուրաքանչյուրը ամբողջովին մասնագիտացած է ըստ համեմատական առավելության սկզբունքի. Գրաֆիկ 9-ում դա E կետն է:

Սակայն, եթե Անգլիայի փոխարեն մահուդի արտադրությունում մասնագիտանա Պորտուգալիան, ապա վերջինս կարող է առավելագույնը արտադրել L^*/a_{LC}^* ֆունտ մահուդ: Համապատասխանորեն, Անգլիան, եթե արտադրի գինի, ապա արտադրության առավելագույն քանակը կկազմի L/a_{LW} գալոն: Այսպիսով՝ $(L^*/a_{LC}^*, L/a_{LW})$ զուգորդությունը արտահայտում է համաշխարհային արտադրության առավելագույն քանակը, երբ երկրները մասնագիտանում են համեմատական առավելության սկզբունքին *հակառակ*: Գրաֆիկ 6-ում դա I կետն է:

Ի վերջո, եթե ն՝ Անգլիան, ն՝ Պորտուգալիան մասնագիտանան մահուդի արտադրությունում, ապա համաշխարհային արտադրությունը կբնութագրվի N կետով, իսկ եթե երկու երկրներն էլ մասնագիտանան գինու արտադրությունում, ապա՝ համաշխարհային արտադրությունը կբնութագրվի M կետով: Բնականորեն հնարավոր են նաև միջանկյալ տարբերակներ. օրինակ՝ Անգլիան կարող է ամբողջովին մասնագիտանալ մահուդի արտադրությունում, իսկ Պորտուգալիան կարող է արտադրել ն՝ գինի, ն՝ մահուդ. այդ դեպքում համաշխարհային արտադրությունը կգտնվի EN հատվածում: Իսկ եթե Պորտուգալիան մասնագիտանա մահուդի արտադրությունում, իսկ Անգլիան արտադրի ն՝ մահուդ, ն՝ գինի, ապա համաշխարհային արտադրությունը կգտնվի IN հատվածում: *Հետևաբար՝ MEN բեկյալը արտահայտում է համաշխարհային արտադրությունը, երբ երկրները մասնագիտանում են ըստ համեմատական առավելության սկզբունքի, իսկ MIN բեկյալը, երբ երկրները մասնագիտանում են համեմատական առավելության սկզբունքին հակառակ*: Համոզվելու

համար, որ I կետը իրապես գտնվում է սկզբնակետով ու E կետով սահմանափակվող տիրույթում, անհրաժեշտ է համեմատել սկզբնակետով ու I և E կետերով որոշվող ուղղանկյունների մակերեսները:

Այսպիսով երկու բեկյալների միջև գտնվող տիրույթը արտահայտում է համաշխարհային արտադրության այն հավելվածը, որը արդյունք է համեմատական առավելությունների սկզբունքով մասնագիտացման:

Ռիկարդոյի մոդելը մեծ թվով ապրանքների դեպքում

Մինչև այժմ Ռիկարդոյի մոդելը դիտարկվում էր երկու ապրանքների համար: Սակայն մոդելը շատ ավելի ընդհանուր է. 1977թ-ին Ռուդիգեր Դորնբուշը, Ստենլի Ֆիշերը և Պոլ Սամուելսոնը առաջարկեցին Ռիկարդոյի մոդելի ընդլայնված տարբերակը՝ մեծ թվով ապրանքների համար:

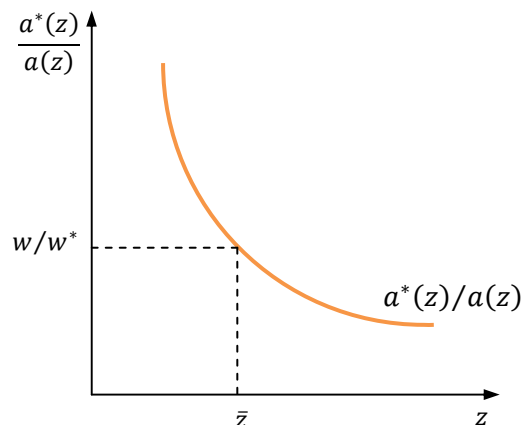
Ենթադրենք ունենք երկու երկիր՝ A և A^* , որոնք տնօրինում են միայն մեկ ռեսուրս՝ աշխատուժ, համապատասխանաբար L և L^* և արտադրում են մեծ թվով ապրանքներ: A երկրում այդ ապրանքներից z -րդի մեկ միավորի արտադրության համար անհրաժեշտ աշխատուժի քանակը նշանակենք $a(z)$, իսկ A^* երկրում՝ $a^*(z)$: Հետևաբար՝ $a^*(z)/a(z)$ հարաբերությունը արտահայտում է z -րդ ապրանքի արտադրությունում A երկրի արտադրողականությունը A^* երկրի համեմատ: Այն ապրանքը, որի համար $a^*(z)/a(z)$ հարաբերության արժեքը ամենամեծն է, համարակալենք թիվ 1, երկրորդ ամենամեծ $a^*(z)/a(z)$ արժեք ունեցող ապրանքը՝ թիվ 2 և այդպես շարունակ: Այնուհետև բոլոր ապրանքները դասավորենք ըստ $a^*(z)/a(z)$ արժեքի նվազման՝

$$\frac{a^*(1)}{a(1)} > \frac{a^*(2)}{a(2)} > \frac{a^*(3)}{a(3)} > \dots$$

Նկատենք, որ ապրանքները դասավորված են ըստ հերթական ապրանքում A երկրի համեմատական առավելության նվազման: Գրաֆիկորեն $a^*(z)/a(z)$ -ը ըստ z -ի վարընթաց կոր է (Գրաֆիկ 10):

Քանի որ աշխատուժի շուկաները երկու երկրներում կատարյալ մրցակցային են, ապա աշխատավարձի դրույքները միևնույն երկրի արտադրության բոլոր ճյուղերում միևնույնն են. A -ում w , իսկ A^* -ում w^* : Հետևաբար՝ A -ում z -րդ ապրանքի արտադրության ծախսը կազմում

Գրաֆիկ 10: Համեմատական առավելությունը մեծ թվով ապրանքներում

է $wa(z)$, իսկ A^* -ում $w^*a^*(z)$:

A -ում z -րդ ապրանքի արտադրությունը ավելի էժան է, եթե

$$wa(z) < w^*a^*(z) \Rightarrow w/w^* < a^*(z)/a(z)$$

Փաստորեն, ըստ Գրաֆիկ 10-ի, բոլոր այն ապրանքները, որոնց հերթական համարը փոքր է $\bar{z}$ -ից, ձեռնտու է արտադրել A -ում: Բնականորեն, $\bar{z}$ -ից մեծ համար ունեցող ապրանքների արտադրությունը ձեռնտու է իրականացնել A^* -ում: Այսինքն՝ եթե հայտնի է աշխատավարձի հարաբերական դրույքը՝ w/w^* , ապա կարելի է որոշել, թե՞ որ երկրում, ո՞ր ապրանքների արտադրությունն է ձեռնտու կազմակերպել:

Սակայն՝ ինչպես է որոշվում աշխատավարձի հարաբերական դրույքը: Ենթադրենք՝ յուրաքանչյուր ապրանքի պահանջարկը կազմում է համաշխարհային եկամտի հաստատուն մասը: Նշանակենք՝ համաշխարհային եկամտի $s(z)$ մասը ծախսվում է z -րդ ապրանքի ձեռք բերման նպատակով, իսկ A -ում արտադրված ապրանքների ձեռք բերման ամբողջական ծախսերը կազմում են $S(\bar{z})$: Ունենք, որ

$$S(\bar{z}) = s(1) + s(2) + \dots + s(\bar{z})$$

Քանի որ միակ ռեսուրսը աշխատուժն է, ապա $S(\bar{z})$ -ը միաժամանակ հանդիսանում է A երկրի աշխատուժի վարձատրությունը, իսկ քանի որ համաշխարհային եկամուտը հավասար է A և A^* երկրներում աշխատավարձերի հանրագումարին, ապա

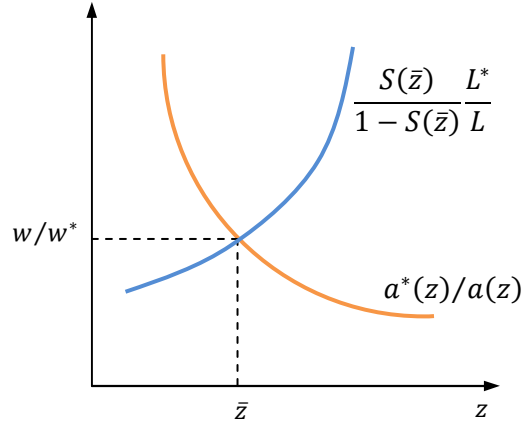
$$(wL + w^*L^*)S(\bar{z}) = wL$$

Վերախմբավորմամբ ստացվում է՝

$$\frac{w}{w^*} = \frac{S(\bar{z})}{1 - S(\bar{z})} \frac{L^*}{L}$$

Երբ $\bar{z}$ -ն աճում է, ապա կոտորակի համարիչը նույնպես աճում է, իսկ հայտարարը՝ նվազում: Հետևաբար, որքան ավելի մեծ թվով ապրանքներ է թողարկում A -ն (համապատասխանորեն՝ A^* -ը թողարկում է ավելի փոքր թվով ապրանքներ), այնքան մեծ է A երկրի հարաբերական աշխատավարձը, քանի որ բարձր է A երկրի աշխատուժի նկատմամբ պահանջարկը: Գրաֆիկ 11-ում ցույց է տրված հարաբերական աշխատավարձի ու մասնագիտացման միաժամանակյա որոշումը:

Գրաֆիկ 11: Հարաբերական աշխատավարձի ու մասնագիտացման միաժամանակյա որոշումը

Ի վերջո ցույց տանք, որ երկրները արտաքին առևտրից իրապես շահում են: Նշանակենք z -րդ ապրանքի գինը $p(z)$: Քանի որ առկա է միայն մեկ ռեսուրս, ապա ապրանքի գինը հավասար է աշխատուժի վարձատրությանը՝

$$p(z) = wa(z), \text{ եթե ապրանքը արտադրվում է } A \text{ երկրում,}$$

$$p(z) = w^* a^*(z), \text{ եթե ապրանքը արտադրվում է } A^* \text{ երկրում:}$$

Նկատենք, որ ազատ առևտրի դեպքում ապրանքի ներքին և միջազգային գները միմյանց հավասար են, քանի որ տրանսպորտային ծախսերը, ըստ մեր նախնական ենթադրության՝ զրո են: Երբ A -ն z -րդ ապրանքից արտադրում է մեկ միավոր, ապա օգտագործում է $a(z)$ միավոր աշխատուժ: Վերջինիս վարձատրությունը կազմում է $wa(z)$: Իսկ եթե A -ն միևնույն z -րդ ապրանքը ներմուծի, ապա այդ վարձատրությամբ կարող է ձեռք բերել z -րդ ապրանքի $wa(z)/p(z)$ միավոր, որտեղ $p(z) = w^* a^*(z)$: A երկրի համար ավելի շահեկան է ներմուծել z -րդ ապրանքը, եթե դրա մեկ միավորի արտադրման համար անհրաժեշտ աշխատուժը կարող է օգտագործվել այլ ապրանքների արտադրությունում, որոնց արտահանման դիմաց A երկիրը կներմուծի ավելի քան մեկ միավոր z -րդ ապրանք, այսինքն՝ A երկիրը կներմուծի բոլոր այն ապրանքները, որոնց համար

$$\frac{wa(z)}{p(z)} \equiv \frac{wa(z)}{w^* a^*(z)} > 1 \Rightarrow \frac{a^*(z)}{a(z)} < \frac{w}{w^*}$$

Իսկ քանի որ A երկիրը արտադրում է բոլոր այն ապրանքները, որոնց համար $\frac{a^*(z)}{a(z)} > \frac{w}{w^*}$, ապա ներմուծում է բոլոր այն ապրանքները, որոնց համար $\frac{a^*(z)}{a(z)} < \frac{w}{w^*}$: Համապատասխանորեն A^* երկիրն արտադրում է այն ապրանքները, որոնց համար $\frac{a^*(z)}{a(z)} < \frac{w}{w^*}$: Արդյունքում երկու կողմերն էլ շահում են առևտրից:

Տեխնոլոգիական առաջընթաց

Իբրև մեծ թվով ապրանքների դեպքում Ռիկարդոյի մոդելի դիտարկման վերջաբան պարզենք, թե՞ երկրներից մեկում տեխնոլոգիական առաջընթացը ինչպես է անդրադառնում մյուս երկրի բարեկեցության վրա:

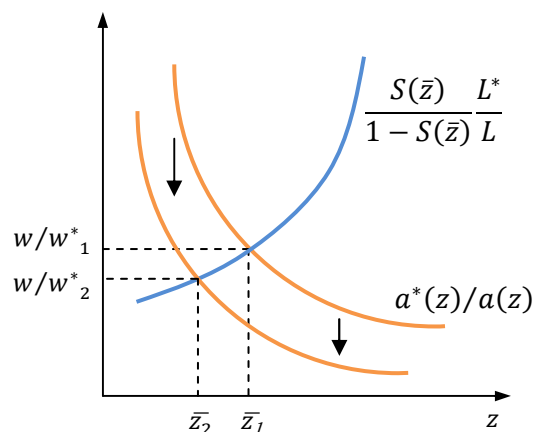
Ենթադրենք A^* երկրում արտադրողականությունը, բոլոր ապրանքների համար հավասարաչափ, աճում է 5 տոկոսով: Այսինքն՝ բոլոր ապրանքների արտադրությունում աշխատուժի ծախսը՝ $a^*(z)$ -ը, կրճատվում է 5 տոկոսով: Գրաֆիկորեն $a^*(z)$ -ի կրճատումը համապատասխանում է $a^*(z)/a(z)$ կորի դեպի վար տեղաշարժին (Գրաֆիկ 12), որի արդյունքում նվազում է ինչպես հարաբերական աշխատավարձը, այնպես էլ, ի դեմս $\bar{z}$ -ի նվազման, կրճատվում է A երկրում արտադրվող ապրանքների թիվը:

Առաջին հայացքից A երկիրը տուժեց, չէ՞ որ նրանում արտադրվող ապրանքների տեսականին կրճատվեց: Այնինչ, իրականում, A երկիրը շահել է: Դիտարկենք A երկրի իրական աշխատավարձը: Նախ գրաֆիկից ակնառու երևում է, որ A երկրի հարաբերական աշխատավարձը նվազել է ավելի քիչ, քան A^* երկրում միավոր ապրանքի արտադրությունում աշխատուժի ծախսը, իսկ դա նշանակում է, որ A երկրի աշխատուժի համար A^* երկրի ապրանքները դարձել են ավելի էժան:

Այն ապրանքների գները, որոնք A երկիրը շարունակում է արտահանել՝ $z < \bar{z}_2$, համամասն են A -ի աշխատավարձին՝ $p(z) = wa(z)$: Հետևաբար A -ի իրական աշխատավարձը՝ արտահայտված այդ ապրանքներով՝ չի փոխվում:

Այն ապրանքների գները, որոնք A -ն շարունակում է ներմուծել՝ $z > \bar{z}_1$, կախված են A^* երկրում աշխատավարձի ու ներդրանքի գործակցի մեծությունից՝ $p(z) = w^*a^*(z)$: Հետևաբար իրական աշխատավարձը կազմում է $w/p(z) = (w/w^*)(1/a^*(z))$: Ինչպես նշվեց w/w^* -ը նվազում է, սակայն նվազ քան $a^*(z)$ -ը: Հետևաբար այս ապրանքների համար նույնպես A երկրի իրական աշխատավարձը աճում է:

Գրաֆիկ 12: Երկրներից մեկում տեխնոլոգիական առաջընթացի ազդեցությունը մյուս երկրի բարեկեցության վրա

Ինչ վերաբերում է այն ապրանքներին, որոնք նախկինում արտադրվում էին A -ում, իսկ տեխնոլոգիական առաջընթացից հետո՝ A^* -ում՝ $\bar{z}_2 < z < \bar{z}_1$, ապա նախքան փոփոխությունը A երկրի իրական աշխատավարձը արտահայտված այդ ապրանքներով կազմում էր $1/a(z)$: Փոփոխությունից հետո A -ն կդադարի արտադրել միայն այն ապրանքները, որոնց գինը փոքր է արտադրության ծախսերից՝ $p(z) < wa(z)$, կամ որ նույնն է՝ $w/p(z) > 1/a(z)$: Հետևաբար, այս ապրանքների համար նույնպես A երկրի իրական աշխատավարձը աճում է:

Արդյունքում երեք խումբ ապրանքներից երկուսի համար իրական աշխատավարձը աճում է, երրորդի համար՝ մնում անփոփոխ: Այսինքն՝ A երկիրը անվերապահորեն շահում է A^* երկրում տեխնոլոգիական առաջընթացի արդյունքում:

Համեմատական առավելությունների թյուրըմբռնումները

Բազմաթիվ քաղաքական գործիչներ (ամենուր ու նաև՝ Հայաստանում) սովորություն ունեն բանավիճել այնպիսի թեմաների շուրջ, որոնցից չեն հասկանում: Քաղաքական գործիչների սիրելի թեմաներից է նաև միջազգային առևտրի ոլորտը:

Ստորև անդրադառնում ենք երեք տարածված թյուրըմբռնումների

Մրցունակություն

Թյուրըմբռնում առաջին: Արտաքին առևտուրը շահեկան է միայն, եթե երկիրը բավական արտադրողական է՝ միջազգային մրցունակությանը դիմակայելու համար:

Փորձենք Ռիկարդոյի պարզագույն մոդելի օգնությամբ ցրել այդ թյուրըմբռնումը: Աղյուսակ 1-ում Անգլիան թերարտադրողական է երկու ապրանքի արտադրությունում: Մակայն, ինչպես ցույց տրվեց, ազատ առևտրից շահում է ոչ միայն Պորտուգալիան, այլև Անգլիան: Թյուրըմբռնման պատճառը կայանում է նրանում, որ անուշադրության է մատնվում այն, որ արտադրության որևէ ճյուղում մրցակցային առավելությունը կախված է ոչ միայն երկրի ներսում և արտասահմանում այդ ճյուղի հարաբերական արտադրողականությունից, այլև՝ երկու երկրներում աշխատավարձերի հարաբերական դրույթից: Իսկ երկրի աշխատավարձը, իր հերթին, կախված է տնտեսության մյուս ճյուղերի հարաբերական արտադրողականությունից: Մեր օրինակում Անգլիան թերարտադրողական է մահուդի արտադրությունում և, սակայն, այդ ոլորտում ունի համեմատական առավելություն: Հետևաբար՝ Անգլիայում աշխատավարձը պետք է Պորտուգալիայի համեմատ այնքան ցածր լինի, որ մահուդի արտադրության ծախսերը Անգլիայում ավելի փոքր լինեն, քան Պորտուգալիայում. այնպես որ Անգլիայում մահուդի արտադրությունը լինի շահեկան:

Այսպես՝ կոշիկի արտադրությունը Արևմտյան Եվրոպայում, օրինակ՝ Գերմանիայում, անհամեմատ արտադրողական է, քան Չինաստանում: Մակայն բազմակի ցածր աշխատավարձի շնորհիվ Չինաստանը կոշիկի արտադրությունում ունի անվիճարկելի համեմատական առավելություն: Արդյունքում, երբ 2005թ-ի հունվարին Եվրոպական

Միությունը վերացրեց կոշիկի ներմուծման քանակական սահմանափակումները, Եվրոպական շուկան հեղեղվեց 25-35 եվրո մանրածախ գին ունեցող կոշիկով: Եվրոպայում կոշիկի ներքին արտադրությունը փրկելու համար կես տարի անց Եվրոպական Միությունը հարկադրված էր դարձյալ սահմանել քանակական սահմանափակումներ:

Էժան աշխատուժ և անագնիվ առավելություն

Թյուրլըմբոնում երկրորդ: Էժան աշխատուժի շնորհիվ ձեռք բերված առավելությունը անագնիվ է ու վնասում է ներմուծող երկրին: Այս փաստարկը տիրապետող է բարձր աշխատավարձ ունեցող երկրներում: Օրինակ՝ վերը բերված օրինակում Եվրոպական Միությունը փաստարկում էր, թե Չինաստանը անագնիվ առավելություն ունի՝ էժան աշխատուժի շնորհիվ: Նմանապես 1992թ-ին երբ ԱՄՆ կոնգրեսը քննարկում էր Հյուս-ամերիկյան ազատ առևտրի գոտու պայմանագրի վավերացումը, բազմաթիվ կոնգրեսականներ պնդում էին, թե Մեքսիկան անագնիվ առավելություն ձեռք կբերի ԱՄՆ նկատմամբ՝ իր ցածր աշխատավարձի շնորհիվ:

Դարձյալ մեր օրինակում Պորտուգալիան շահում է ազատ առևտրից, անկախ նրանից՝ Անգլիայի համեմատական առավելությունը բարձր արտադրողականության, թե ցածր աշխատավարձի արդյունքում է: Պորտուգալիայի համար էական է միայն այն, որ իր համար ավելի էժան է արտադրել գինի և այն փոխանակել մահուդի հետ, քան թե ինքնուրույն արտադրել մահուդ:

Բարց արդյո՞ք ագնիվ է այն, որ, օրինակ, 1մահուդ=1գինի միջազգային գնի դեպքում Անգլիան փոխանակում է միավոր մահուդը, որի արտադրությունը պահանջել է 100 միավոր աշխատուժ, 1 միավոր գինու հետ, որի արտադրությունը պահանջել է ընդամենը 80 միավոր աշխատուժ: Սա այսպես կոչված «անհավասար փոխանակման» փաստարկն է:

Անհավասար փոխանակում

Թյուրլըմբոնում երրորդ: Առևտրի արդյունքում երկիրը շահագործվում է, եթե արտահանվող ապրանքի արտադրությունում ծախսում է ավելի շատ աշխատուժ, քան այն երկիրը, որի ապրանքը ներմուծում է արտահանման փոխարեն: Այս փաստարկը լայն տարածում ստացավ հատկապես ծագումով հույն, համոզմունքներով՝ մարքսիստ Արհիբի Էմմանուելի 1972թ-ին հրապարակված համանուն գրքից հետո:

Բայց, ինչպես ցույց տրվեց մեր օրինակում Անգլիան շահում է արտաքին առևտրից, անկախ նրանից՝ արտահանվող ապրանքի միավորում ծախսում է ավելի շատ աշխատուժ, քան դրա դիմաց ներմուծվող ապրանքում ծախսում է Պորտուգալիան: Դարձյալ, Անգլիայի համար էական է այն, որ գինու սեփական արտադրությունը ավելի թանկ կնստի, քան դրա ներմուծումը:

Տերմիններ

Այլընտրանքային ծախս – Այլ ապրանքների առավելագույն քանակը, որը կարող էր արտադրվել տվյալ ապրանքի արտադրությունում օգտագործված ռեսուրսներով:

Առևտրի պայմաններ – Արտահանման գների հարաբերությունը ներմուծման գներին: Առևտրի պայմանները բարելավվում են, երբ հարաբերությունը աճում է. այդ դեպքում միավոր արտահանվող ապրանքով կարելի է ձեռք բերել ավելի շատ ներմուծվող ապրանք : Առևտրի պայմանները վատթարանում են, երբ հարաբերությունը նվազում է. այդ դեպքում ավելի շատ արտահանվող ապրանք է անհրաժեշտ ներմուծվող ապրանքի միավորը ձեռք բերելու համար:

Ավտարկիա – Տնտեսություն առանց արտաքին առևտրի:

Իրական աշխատավարձ - աշխատավարձի գնողունակությունը, այսինքն՝ ապրանքերի այն քանակը, որը կարելի է գնել անվանական աշխատավարձով:

Ներդրանքի գործակից – Ռեսուրսի քանակը, որն անհրաժեշտ է ապրանքի միավորի արտադրության համար: